

8. Kosalik H. G. Die Fahrt nach Feuerland / Heinz G. Kosalik. – München : Wilhelm Hezne Verlag, 1991. – 253 s.
9. Kauer W. Der Fischer. Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern / Walther Kauer. – M. : Менеджер, 2002. – S. 294–297.

ГРАМАТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗМІНЕНИХ СТАНІВ СВІДОМОСТІ АВТОРІВ В АНГЛІЙСЬКИХ, УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТАХ

КУШНЄРОВА О. А.

Київський національний лінгвістичний університет

Актуальність статті зумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку мовознавства не до кінця розв'язаним залишається питання потенціалу змінених станів свідомості (далі – ЗСС) у процесі мовного моделювання тексту, зокрема віршованого. Так, дослідники (С. Виноградова [5], С. Засекін [10], Д. Співак [16],) зауважують, що у процесі когнітивно-творчої діяльності активного розуму та пізнання глибинних основ буття такі стани свідомості змінюються, набуваючи незвичайного характеру. Виділяючи ознаки творчого акту, В. Халізов [19], Т. Еліопулос та Т. Моффетт [21] підкреслюють його несвідомість, спонтанність, неконтрольованість волею й розумом, а також ЗСС, що ставить перед людиною проблему усвідомлення особистого внутрішнього досвіду та суб'єктних переживань. Такі стани свідомості у процесі віршотворення репрезентуються на пресупозиційному етапі та етапі лексико-граматичного наповнення. Перший визначається специфічною ритміко-інтонаційною тканиною майбутнього твору, що складається з ритмо-метричної системи та словесного інструментування, натомість етап лексико-граматичного наповнення характеризується накладанням слів на ритміко-інтонаційну тканину вірша, які використовуються у незвичних асоціаціях і отримують нових значень шляхом зміни їх значення, а також добору відповідних синтаксичних конструкцій. Останні є найбільш ефективними виражальними та експресивними засобами віршованої мови [17, с. 226].

Так, метою статті є встановлення потенціалу ЗСС крізь призму використаних поетами граматичних засобів англійських, українських та російських віршованих текстів.

Завдання:

- дати визначення поняття “виражальні засоби”;
- встановити ступінь прояву ЗСС на граматичному рівні англійських, українських та російських віршованих текстів ХХ ст.;
- схарактеризувати спільні та відмінні виражальні засоби, характерні для англійської, української та російської любовної лірики ХХ ст.;
- визначити стилетвірну роль використаних виражальних засобів.

Необхідно звернути увагу на те, що ЗСС на граматичному рівні знаходять своє відображення у використаних поетом виражальних засобах. Останні,

за О. Бабелюк, – “є суб’єктивно-емоційними, бо мають конкретного автора-мовця, і аксіологічними, оскільки містять певну оцінність, для чого й утворюються” [2, с. 8]. Спираючись на дослідницю, зауважимо: *виражальні засоби* – ті, які не створюють образів, а увиразнюють мову та підсилюють її емоційність за допомогою синтаксичних побудов: інверсії, риторичних питань, паралельних конструкцій і т. ін. [там само, с. 8].

Так, граматична параметризація віршованих текстів спрямована на аналіз виражальних засобів, які “апелюють до світу почуттів” реципієнта [19]. Ці синтаксичні конструкції досліджуються з огляду на те, що саме за ЗСС, як слушно зауважує В. Козлов, “виникають глибокі психологічні прозріння” [13, с. 285], зумовлені особливими трансформаціями художнього мислення. За словами Л. Бутакової, результатом ЗСС є текст – “динамічна, відкрита, графічно зафіксована система, де всі виражальні засоби “активізують емоційно-оцінну діяльність людини” [4, с. 62].

У ході проведеного аналізу було встановлено, що граматичну організацію у досліджуваних віршованих текстах представлено *спільними* (антитеза, ампліфікація, асиндетон, інверсія, полісиндетон у трьох досліджуваних мовах) та *відмінними* (анаколуф, зевгма, стилістична анафора, що є характерними для англійської та української мов, градація, стилістична епіфора – для англійської та російської, риторичне запитання, синтаксичний паралелізм – для двох східнослов’янських, анадиплозис – для англійської мови, поетичне кільце – російської) виражальними засобами.

Антитеза, що часто зустрічається у прислів’ях та приказках [6, с. 236], у фактичному матеріалі, що став об’єктом аналізу, використовується для “посилення виразності мовлення шляхом різкого протиставлення” [3]: англ. *Nobody else remembers, but I remember* (“Daffodils”); укр. ...*Як довго в ту ніч / я по щастя вертав! / Як терпко. / Як любо. / I – / всує.* (“Останній трамвай...”); рос. *Чувства можно звездно окрилитъ / Если их хранитъ, а не тиранитъ.* (“Любим мы друг друга или нет”).

Антитеза свідчить про намір автора протиставити лексеми *nobody* vs *I*, *довго*, *терпко*, *любо* vs *всує*, *хранитъ* vs *тиранитъ*, *счастье* vs *горе*, *таинственно* vs *откровенно*. За допомогою цього виражального засобу виникає можливість представити обставини, характери героїв та їхню поведінку яскравіше [3], а також досягти стислості та лаконічності вислову, його емоційності та афористичності звучання [1].

У ході граматичної параметризації англійських, українських та російських віршованих текстів було виокремлено і *ампліфікацію*, представлену такими прикладами: англ. *Then your molten face, your molten eyes / And your exclamations, your flinging arms / Your scattering tears* <...> (“Fate Playing”); укр. *твій сміх, що крісом затужив, – / сліпучий, гострий, незатаєний, / такий принадний і... чужий* (“Самота”); рос. *То у нас улыбки, то терзанья, / То укоров леденящий душ, / То слиянье губ, и рук, и душ, / То вражда почти до обожания. / То блаженство опьяняет нас, / То сердца мы беспощадно гложем.* (“Любим мы друг друга или нет”).

Указана стилістична конструкція має на меті підкреслити лексему *your* в англійській мові. В українській мові зазначений виражальний засіб

урізноманітне лексичний запас віршованого тексту, а також спрямований на накопичення суміжних прикметників, які характеризують сміх коханої людини: *сліпучий, гострий, незатасний, принадний, чужий*. Натомість рядки російського вірша характеризується нагромадженням лексеми *то*, яка експресивно посилює висловлену автором віршованого тексту думку.

Наступний виражальний засіб, який є виразником ЗСС автора у трьох мовах, представлено *асиндетоном*: англ. *My tie – sole, drab, veteran RAF black – / Was the used-up symbol of a tie*. (“A Pink Wool Knitted Dress”); укр. *Я зупинився. / Зупинився й світ!* (“Душа моя наївною була...”); рос. <...> *Качался мост. Ветер пел...* <...> (“Трусиха”).

Асиндетон, за визначенням О. Федотова, бере участь у побудові фрази та додатково створює ефект віртуозної звичайності й неофіційності, прискорюючи темп віршованого мовлення [17, с. 230]. Так, його використання в наведених рядках сприяє розвитку динамічності віршованого тексту, посиленню його виразності та виділенню, ужитих поетом лексем.

Наступним виражальним засобом, характерним для трьох мов, є *інверсія*: англ. *Fresh-opened dragonflies, wet and flimsy* <...> (“Daffodils”); укр. *Душа моя наївною була* <...> (“Душа моя наївною була...”); рос. *Зажглись рябин веселые костры* <...> (“Одно письмо”).

Указана вище стилістична конструкція загалом не є характерною для англійської мови, оскільки остання визначається усталеним порядком слів у реченні, а тому використовується автором віршованого тексту для акцентуації уваги на лексемі *dragonflies*. Інверсію у двох східнослов'янських мовах представлено зміною звичного порядку слів з метою увиразнення та індивідуалізації поетичного мовлення. Синтаксично інверсований порядок слів, за словами О. Галича, слугує передусім для виділення окремих, найвагоміших у контексті цього висловлення слів [6, с. 226]. Саме зміна логічного висловлення своєї думки, тобто інверсія, є показником ЗСС індивіда, який перебуває у стані осяяння, яке не можна пояснити словами.

Полісиндетон, виокремлений у трьох мовах, що стали об'єктом аналізу, репрезентовано такими прикладами: англ. <...> *And behind you* <...> / *And to see your frenzied chariot-ride / Sobbing and goading him, and pleading with him* <...> / *That my train was not earlier, even much earlier, / That it pulled in, late, the very moment* <...> / *Natural and miraculous and an omen* <...> (“Fate Playing”); укр. <...> *щоб знову сонця рибку із весни / голубити і оком, і словами...* (“Вечорова риторика в штири ока”); рос. *Встретились и раз, и пять, и восемь* <...> (“Разные натуры”).

Полісиндетон, за визначенням термінологічного словника “Фигуры речи”, – “це багаторазове використання сполучників у реченні з метою уповільнення мовлення, зокрема його темпу та ритму для надання йому більшої сили” [8, с. 120], який, за О. Федотовим, повідомляє про емоційне напруження у тексті [17, с. 230]. Так, англійські вірші визначаються перенавантаженням сполучників *and*, українські та російські – *і / и*. Проте зауважмо, що в англійських рядках полісиндетон не несе у собі функції створення певної ритмічності віршованого тексту, оскільки вони не характеризуються чіткою послідовністю наголошених та ненаголошених складів. Натомість у двох

східнослов'янських мовах така конструкція уживається поетами для надання їхньому мовленню чіткого ритму та урочистості [18, с. 172], а також служить для виділення значущих слів [6, с. 229].

Спільними для двох мов (англійської та української) є такі виражальні засоби, як *анаколуф*, *зевгма* та *стилістична епіфора*. *Анаколуф* “служує засобом створення інтонації розмовного мовлення та підкреслює відтінки емоцій того, хто говорить, а також свідчить про внутрішній стан мовця” [6, с. 228]: англ. *Remember how we picked the daffodils?* (“Daffodils”); укр. *Ти мені такою здаєшся* <...> (“Жінка (з Едуарда Межелайтіса)”).

Зазначимо, що в англійському прикладі відсутнє допоміжне дієслово *do*. Використаний виражальний засіб свідчить про намір автора наблизити віршоване мовлення до розмовного з живими інтонаціями останнього. А в українському варіанті анаколуф виражено орфографічною помилкою у написанні лексеми *здаєшся*. На фоні правильного мовлення ця синтаксична конструкція носить видільний характер, аби привернути увагу до емоційно навантаженого слова. За визначенням “Поэтического словаря”, цей засіб свідчить, що автор знаходився у стані схвильованості та збудженості [11], що у статті асоціюється зі ЗСС поета.

Наступним виражальним засобом для двох мов є *зевгма*, яка ґрунтується на використанні лексем, що позначають абсолютно різні поняття та об'єкти, але тих, які стосуються одного дієслова чи іменника: англ. <...> *With your anaesthetic – your drawing, as by touch, / Roofs, a traffic bollard, a bottle, me.* (“Your Paris”); укр. *Ми говорим про вірші та перла* <...> (“Уві сні”).

Представлений виражальний засіб характеризується в англійських рядках іменником *drawing* та тими, які належать до нього: *roofs, traffic bollard, bottle, me*, натомість одним дієсловом (*говорим*) та двома іменниками (*вірші, перла*) – в українській. Указана стилістична конструкція використовується з метою привернення уваги читача до емоційно навантажених слів, а також “створення комічного ефекту” [15].

І останнім виражальним засобом в англійській та українській мовах є *стилістична анафора*, яка репрезентує єдинопочаток аналізованих рядків: англ. <...> *Like a daffodil. / Like any one of those daffodils <...> / Like a teddy bear, your new son <...> / Your daughter, barely two. / Like a daffodil <...> / Your words were lost in the camera.* (“Perfect Light”); укр. *Уві сні – ти моя і найперша, / уві сні – я перший у тебе.* (“Уві сні”).

Стилістична анафора акцентує увагу на таких лексемах, як англ. *like* та *your*, укр. *уві сні*, а також репрезентує ЗСС автора, оскільки виконує експресивну функцію і надає віршованому тексту певної монотонності.

Для англійської та російської мов спільними виявилися два виражальні засоби: *градація* та *стилістична епіфора*. Так, перша знаходить своє відображення у таких рядках: англ. *I could cradle your freed mind in my voice, / Chapter by chapter, sentence by sentence, / Word by word <...>* (“The Rag Rug”); рос. *Мне подарили птиц, рассвет и реку, / Тайгу и звезды, море и Памир. / Твое письмо, в котором целый мир.* (“Одно письмо”).

Градація, що базується на акцентуації уваги читача на значущих для поета лексемах, у запропонованому англійському уривку носить спадаючий характер,

оскільки автор йде від великого до малого, до прикладу: *chapter, sentence, word*, натомість є “прямою / висхідною” [18, с. 176] – в російських. Указана стилістична конструкція в останньому прикладі має наростаючий характер, оскільки автор спочатку перелічує окремі об’єкти та локативні елементи, а потім узагальнює все це лексемою *мир*. Цей засіб є навмисним групуванням однорідних понять, розташованих у порядку емоційної та смислової значущості [7].

Наступною конструкцією є *стилістична епіфора*, яка символізує єдинокінець зазначених рядків: англ. *I saw my world again through your eyes / As I would see it again through your children’s eyes*. (“The Owl”); рос. *И девочка – хрупкий стебелек. / <...> / И девочка – хрупкий стебелек*. (“Трусиха”).

Стилістична епіфора утворюється повтором іменників *eyes* и *хрупкий стебелек* наприкінці кожного віршованого рядка. Зазначений виражальний засіб є способом привернути увагу читача до виділених іменників та посилити їхню змістову роль у віршованому тексті. Стилістична епіфора, за спостереженнями Т. Давидової та В. Проніна, несе у собі новий зміст та інтонаційно звучить дещо по-іншому, оскільки може диференціюватися за характером висловлювання [9, с. 200–201]. Так, в російському вірші перший рядок повістує про дівчину, яка була стрункою та тендітною, а другий має дещо іронічний характер, оскільки після розправи з розбійниками уживається метафорично для створення комедійного ефекту.

Для двох східнослов’янських мов спільними виражальними засобами є *риторичне запитання* та *синтаксичний паралелізм*. *Риторичне запитання* не передбачає відповіді, оскільки питання є зрозумілим для особи, яка його задає [там само, с. 202], до прикладу: укр. *Кому ж потрібні ці пісні-зітхання?* (“Чого мені таїтися від тебе?..”); рос. *Любим мы друг друга или нет?* (“Любим мы друг друга или нет”).

Указані риторичні запитання сприяють афористичному узагальненню думки автора віршованих текстів, оскільки не потребують відповіді і спрямовані на читача, який є їхнім адресатом. У наведеному українському прикладі ця стилістична конструкція мотивує “подальше розгортання художнього викладу, а також розкриває, пов’язані із запитанням, смислові аспекти” [6, с. 238], натомість в російському – створює враження діалогу з коханою.

Наступним виражальним засобом є *синтаксичний паралелізм*, який ґрунтується на однотипній синтаксичній побудові двох речень [там само, с. 230]: укр. *Ой маю ж того щастя, маю / та повні жмені <...> / Ой пече ж мені щастя, пече / долоні білі*. (“Передзимки”); рос. “*А я и не думал, что ты такая!*” / “*А я и не знала, что ты такой!*” (“Любовь и трусость”).

Так, синтаксичний паралелізм “породжує відчуття симетрії” [6, с. 230], а також характеризується чітким та непорушним дотриманням поета лексичних та граматичних відповідностей [12] і свідчить про його намір “синтаксично гармонізувати своє висловлення” [17, с. 232].

Відмінним виражальним засобом для фактичного матеріалу англійською мовою є *анадиплозис*: англ. *Who’s here? That’s the question: Who’s here?* (“Moonwalk”).

Анадиплосис ґрунтується на повторенні початкового слова або фрази у кінці наступного речення і використовується з композиційною метою [6, с. 232], оскільки творить логічну зв'язність та цілісність висловлення.

А російські віпші Е. Асадова детермінуються наявністю *поетичного кільця* – повторення однакових слів на початку та в кінці віршованого тексту [18, с. 175], до прикладу: рос. *Дорожите счастьем, дорожите!* / <...> / *Дорожите счастьем, дорожите!* (“Дорожите счастьем, дорожите!”), або на початку та в кінці речення [18, с. 175]: рос. *Не могу терпеть несправедливость / И смотреть на подлость не могу!* (“Разные натуры”).

Використаний виражальний засіб має на меті привернути увагу читача, а також представити значущі та емоційно навантажені фрагменти вірша.

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо: у результаті проведеної граматичної параметризації встановлено спільні та відмінні виражальні засоби характерні для англійських, українських та російських віршованих текстів. Необхідно підкреслити, що усі стилістичні конструкції спрямовані на посилення виразності та емоційності мовлення, а також на логічне виділення необхідного елемента. Зазначені спільні та відмінні засоби носять експресивний характер і є засобом акцентуації уваги на значущій лексемі чи конструкції, а також є показником ЗСС поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антитеза, оксиморон і катахреза в поетичному синтаксисі шістдесятників [Електронний ресурс] // Шістдесятники. – 2012. – Режим доступу : http://shistdesjatnyky.blogspot.com/2012/11/blog-post_23.html
2. Бабелюк О. А. Стилiстичнi засоби i прийоми крiзь призму лiнгвосинергетики / О. А. Бабелюк // Вiсник Киiвського нацiонального лiнгвiстичного унiверситету. Серiя : “Фiлологiя” / [гол. ред. А. В. Корольова]. – К. : Вид-во КНЛУ, 2011. – Т. 14. – № 1. – С. 7–17.
3. Бенделеева Л. М. Роль антитезы в художественном тексте [Электронный ресурс] / Л. М. Бенделеева. – Режим доступа : <http://kapkany-egz.pf/index.php/dlya-uchenikov/gia-dlya-9-klassov/vypolnenie-zadaniy-chastis-sochineniya-rassuzhdeniya-na-lingvisticheskuyu-temu-2011-g/17-materialy-k-sochineniyu-na-lingvisticheskuyu-temu?showall=&start=15>
4. Бутакова Л. О. Интерпретация художественного текста : поэтика “с человеческим лицом”, “усредненным” сознанием или поэтика без “лица” и “сознания”? / Л. О. Бутакова // Вопросы психолингвистики / [гл. ред. А. А. Леонтьев]. – М. : ИЯ РАН. – 2003. – № 1. – С. 57–63.
5. Виноградова С. Г. Измененные состояния сознания и их роль в творческой деятельности : философский анализ : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Виноградова Светлана Геннадьевна. – М., 2006. – 172 с.
6. Галич О. Теорія літератури : [підручник] / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; [за наук. ред. О. Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 448 с.
7. Гольдштейн В. Э. Градация [Электронный ресурс] / В. Э. Гольдштейн // Краткая литературная энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – Т. 2. – Режим доступа : http://www.a4format.ru/pdf_files_slovari/4b6b3876.pdf

8. Горте М. А. Фигуры речи : [терминологический словарь] / Марина Александровна Горте. – М. : Энас, 2007. – 208 с.
9. Давыдова Т. Т., Пронин В. А. Теория литературы : [учебное пособие] / Т. Т. Давыдова, В. А. Пронин. – М. : Логос, 2003. – 232 с.
10. Засекін С. В. Психолінгвістичні аспекти перекладу : [навчальний посібник] / Сергій Васильович Засекін. – Луцьк : ВІЕМ, 2006. – 144 с.
11. Квятковский А. П. Поэтический словарь [Электронный ресурс] / Александр Павлович Квятковский. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 376 с. – Режим доступа : <http://feb-web.ru/feb/kps/kps-abc/0.htm?cmd=0&istext=1>
12. Клочкова Т. И., Сергиенко Т. Н. Синтаксический параллелизм как один из способов организации [Электронный ресурс] / Т. И. Клочкова, Т. Н. Сергиенко. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Philologia/30171.doc.htm
13. Козлов В. В. Трансперсональная психология / Владимир Васильевич Козлов. – М. : Эксмо, 2010. – 512 с.
14. Пищальникова В. А. Проблемы лингвоэстетического анализа художественного текста : [учебное пособие] / Вера Анатольевна Пищальникова. – Барнаул : Изд-во Алтайского ун-та, 1984. – 59 с.
15. Приходько В. К. Зевгма как стилистический прием [Электронный ресурс] / В. К. Приходько. – Режим доступа : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0106909.pdf
16. Спивак Д. Л. Измененные состояния сознания : психология и лингвистика : [монография] / Дмитрий Леонидович Спивак. – СПб. : “Издательский Дом Ювента” ; Филологический факультет СПбГУ, 2000. – 296 с.
17. Федотов О. И. Основы теории литературы : в 2-х ч. / Олег Иванович Федотов. – М. : Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Ч. 1 : Литературное творчество и литературное произведение. – 272 с.
18. Ференц Н. С. Основы літературознавства : [навчальний посібник] / Надія Станіславівна Ференц. – К. : Знання, 2011. – 431 с.
19. Хализев В. Е. Теория литературы : [учебник] / Валентин Евгеньевич Хализев. – М. : Высшая школа, 2002. – 437 с.
20. Эстетические качества речи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bibliotekar.ru/russkiy-yazyk/45.htm>
21. Eliopoulos T. D., Moffett T. S. The Everything Writing Poetry Book : A Practical Guide To Style, Structure, Form, And Expression / T. D. Eliopoulos, T. S. Moffett. – Avon : Adams Media, 2005. – 304 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

22. Асадов Э. А. Полное собрание сочинений в одном томе / Эдуард Аркадьевич Асадов. – М. : Эксмо, 2013. – 912 с.
23. Грабовський В. Н. Споглядання дерева [Електронний ресурс] / Віктор Никанорович Грабовський. – Режим доступу : <http://poetyka.uazone.net/hrabovsky/>
24. Hughes T. Birthday Letters / Ted Hughes. – L. : Faber and Faber, 1998. – 208 p.